Jaar 667 - Sint Bertinus - °600 - + 698

Het Sint Bertinusklooster

Het klooster werd gesticht aan de oevers van de Aa in 648 door Omer, die hier grond kreeg van een heer genaamd Androwald. Omaar die bisschop van Terwaan werd stuurde de monniken **Bertinus, Mommolinus en Ebertramnus** naar de streek stuurde om er de heidenen te bekeren.

Afbeelding uit het retabel van Simon Marmion

De abdij, oorspronkelijk met de naam Sint-Pieter (tot in de 12de eeuw) en met een kerk toegewijd aan de heilige Martinus, werd al snel door een honderdtal monniken bevolkt. Ze bestond weldra uit een grotere abdij beneden en een kleinere abdij boven bij de Onze-Lieve-Vrouwkerk.
Deze beide vestigingen gingen na een tijd elk hun weg, waarbij de beneden abdij een benedictijnerabdij bleef en de bovenabdij een kanunnikenregel aannam en zich omvormde tot een seculier kanunnikenkapittel. Dit werd later de Onze lieve vrouwekerk van Sint-Omaars.
.

Bertinus werkte mee aan de kerstening van de bevolking hier in de streek, **de Morini.**
De Morini of Morieniër, soms Morienen, is de naam voor een bevolkingsgroep die in de kuststrook van Noord-Franrkijk en België woonde. Van oorsprong is hun naam Keltisch en verwijst naar de zee, keltisch 'mori'. Het betekent dus zoveel als 'met' of 'aan' de zee wonenden. Het oorspronkelijke grondgebied van de Morini komt ruwweg overeen met het gebied tussen de IJzer in West-Vlaanderen en de Kwinte te Frankrijk, wat overeenkomt met: de Westhoek, Frans-Vlaanderen en het Nauw van Kales.
Bertinus was dus een missionaris, onderwezen en opgeleid in het klooster van Columbanus in Luxeuil en tweede abt van de later naar hem genoemde abdij van Sint Bertinus in Sithiu.

Men vertelt dat de 'oude abdij' de '*Vetus monasterium'* of 'Oude klooster' in het huidige Sint-Momelin in Noord-Frankrijk, al snel overbevolkt werd. Daarom nam Bertinus het besluit om een nieuwe plaats voor een nieuw klooster op te zoeken. Daartoe nam hij een bootje, zonder

mast of zonder riemen, en liet zich meesleuren over het water van de Aa. God zou hem de gepaste plaats aanwijzen en onder het zingen van psalmen en geestelijke liederen, leidde God hem tot op de plaats Sithiu genoemd, waar hij een nieuw klooster oprichtte.
Vandaar dat hij afgebeeld wordt met een bootje zonder mast of zeilen, in zijn handen.
Bertin bouwde nu zijn nieuwe klooster op.

Op het retabel van Simon Marmion zien we links de poorten van Sint-Omaars en rechts de bouw van het klooster. 'Gelijktijdig' zien we in het midden een bootje varen zonder mast waarin zich drie personen bevinden, waarvan er dus één Sint Bertinus is. Ze varen af op het eiland Sithiu waar ze het klooster zullen opbouwen. Het is eigen aan het middeleeuws 'surrealisme' dat twee gebeurtenissen – oorzaak en gevolg – samen afgebeeld worden.

Sint – Bertinus, is de 'hoofd'heilige van Poperinge.

Uit de „Generale Legende der Heylighen van nieuws vermeerdert ende ghedeylt in twee deelen" *uit **1640** maar geschreven in **1627**, geschreven door* P. Petrus Ribadineira en P. Herbertus Rosaweydus *en uitgegeven* „"Antwerpen by Hiernonuymus Verdussen in de camerstraet in den rooden Leeuw. – *met dank aan Wim Chielens - halen we deze versie van zijn leven.*

S. Bertinus, Abt die te S. Omer gheviert wordt.
Den H. abt Bertinus is te Constentz in Duytschlandt gheboren
ende is met die by hem waeren van den H. **Audomarus** ontfanghen.

Hy heeft seer langh na de doot vanden H. Audomarus gheleeft, ende soo hy wel wiste, dat dien veel gegeven is, veel van hem sal gevraeght worden, heeft hy hem in liefde onder syne religieusen, daer hy oversten af was, als eenen ghetrouwen herder ende spieghel van alle deughden ghedragen.
Ende heeft hen omdat sy hen weerdelijck in hunnen roep draghen mochten, de gheboden Godts ende van sijne h. apostelen voor ghehouden, op dat sy hun leven nae dese, ende nae "t ghene sy aen hem saeghen, souden schicken.

Door **Simon Marmion** *in 1459 geschilderd voor de abt en het klooster van Sint Bertin te Sint-Omaars.*

http://guelcker.de/2458/simon-marmion-saint-omer-retabel-gemaeldegalerie-berlin/

Als onsen Heere die eenen goedertieren verghelder vande goede wercken is ghesien heeft hoe vromelijck hem desen h. man ghedraeghen heeft in den strydt die hem den boosen vyandt ghestadighlyck aen dede, ende dat hy voor de saligheyde van sijne bevolen schapen soo sorchvuldigh was, heeft hy hem in verscheyden mirakelen voor de werelt laeten lichten ende schijnen.

In desen tijdt is daer eenen seer aensienlycken Grave gheweest met naeme **Waltbertus,** met sijne huysvrouwe **Hogentrudis**.
Dese biechten aen desen H. man ende hy heeft hen oock een kindt over de H. vonte gheheven. Door dese heeft den H. man dickwils Godts woort ghepredickt, ende den Grave heeft hem oock dickwils comen besoecken, op dat hy naer het ontvangen van "t H.sacrament des autaers, oock van hem den seghen mocht ontfanghen.
Als desen Grave op eenen tijt in de kercke daer S. Omar begraven lagh, sijn ghebedt ghedaen hadde, onbedacht van huys ghegaen, sonder den H. man aen te spreken.
Als eenen jonghe vanden H. Bertijn, **Dodo** ghenaemt, dit ghesien heeft, heeft hy hem hier over verwonderende, tot synen meester gheseyt: Wat macht bedieden dat uwen gheestelijcken sone wegh ghegaen is sonder u te spreken, ende den seghen van u t'ontfanghen?

Hier op heeft den heylighen man door den geest der prophetije geantwoordt:
Gelooft my, al eer hy noch t‟huys comt, daer hy soo seer na haeckt, sal hy hem bedroeven, dat hy sonder onsen seghen wegh ghegaen is.
Ende siet, op den selven dach, als de sonne nu onder was, is daer eenen bode van den grave tot den H. Man gecomen, die seer verslagen was ende hem seggende, dat sijnen lieven vriendt in doodtsnoot lagh ende begheerde dat hy den Heere doch voor hem wilde bidden, op dat hy uyt dese swarigheyt mocht verlost worden.
Want dat hy soo hy heden uyt S. Omaerskercke ghecomen was, vanden peerde ghevallen was, ende sijn been gebroken hadde, ende sijne andere leden door desen val oock seer ontstelt waren, soo dat hy vreesde te sterven is‟t dat hy met sijne gebeden by Godt niet verbeden en wiert.

Hy seght, seyde hy, dat hem dit overcomen is, omdat hy door‟t toedoen vanden boosen vyandt heden uyt de kercke sonder uwen seghen ghegaen is, begheerende dat ghy hem ‟t selve wilt vergeven**, ende hem te drincken wilt seynden**, ‟t welck met uwen mont ende handen gheseghent is.
Als den H. man dit deerlijck ongheluck van sijnen lieven vriendt ghehoort hadde, heeft hy sijnen discipel bevolen, **dat hy hem den wijn brenghen soude**, die daer in de camer was om dien aen den graeve te seynden. Den discipel heeft den H. man hier op gheantwoordt, het is nu meer als een maendt (salighsten vader) dat daer in ‟t vaetken maer een weynigh wijns gheweest en is.
Den H. man heeft hem gheboden te doen wat hy begheerde.

Ende als Dodo by ‟t vaetken ghecomen is, heeft hy dat vol costelycken wijn ghevonden die heele de camer door gheroken heeft.
Den H. man dit hoorende, heeft hier voor Godt ghedanckt, ende heeft daer af oock met der haesten aen den Grave ghesonden, die ghenesen is, soo hy vanden wyn ghedroncken had.
Hier af heeft den Grave Godt seer gedanckt ende voor dese weldaet een groot deel van sijn goet Gode ende den H. Bertins opghedraghen.
So dat den H. man den tijt sijns levens in de vreese Godts over ghebrocht hadde, soo is hy vol van goede wercken ende vervult vanden H. Gheest ten eeuwighen leven ghevaren in‟t jaer onses heeren 698 ende is met groote eere ende droefheydt van de sijne begraeven in de kercke van sijne abdije, alsoo die noch nu ter tijdt in de stadt van S. Omaer staet.

Opdedrinck schrijft verder in zijn 'Poperingana' dat het **J. Mabrancq** *is die in zijn 'Histoire de la Morinie' uit 1639! schrijft dat Poperinge in de 7de eeuw een domein was van* **Regentrude**, *kleindochter van een Bourgondische Frank* **Russilo**. *Denuncq noemde deze Frank nog in het frans Roussillon.*
En het is deze Regentrude die huwde met Walbertus de graaf van Arke.
Met de gift van Waltbertus van de Poperingse gronden aan Bertinus, de abt en van nu af ook de 'graaf' van Arke, krijgen we hier in Poperinge – binnen de bestaande bewoning - een 'klooster' nederzetting.

Een geval van schriftvervalsing?
Bij dat goed dat Walbertus, de graaf van Arcques aan de abdij schonk, zat onder andere Poperinge, en van daar dat de abt en prelaat van de abdij van Sint Bertins tot Sint Omaars, van dan af graaf van Arcques, ook wereldlijke heer van onze stad Poperinge werd.
Maart wat ons hier in dit verhaal vooral interesseert, is de vraag welke wonderlijke drank Sint Bertin naar Walbert liet brengen, zodat deze op wonderlijke wijze – en spectaculair snel – genas.

Volgens dit verhaal betreft het hier een soort wijn die op even wonderlijke wijze in een eerst bijna leeg wijnvat, vermeerderd was, tot het vat terug vol was.
Ik heb hier echter de stellige indruk, dat we hier te maken hebben, met een zekere vorm van ***schriftvervalsing****. Niemand kent immers 'zelfrijzende' wijn. Maar we kennen wel het fenomeen van* ***de spontane gisting*** *bij bier. Dit gebeurt niet met brouwersgist, maar met in de lucht aanwezige wilde gisten, waaraan het wort een etmaal in open kuipen wordt blootgesteld, en met de micro-organismen in de eiken tonnen waarin het bier vervolgens wordt gerijpt. Vroeger kwam deze manier van gisten algemeen voor.*
En daarbij 'rijst' het bier dan ook in de vaten en 'rijst ' hier de vraag of het niet eerder bier was die in het vat van Sint Bertin zat, en dat Walbert te drinken kreeg, zodat hij op wonderlijke wijze genas.
Net als met de wijntonnen van Willibrordus, valt het op dat dit mirakel gebeurde in kloosters die zo noordelijk lagen dat ze eigenlijk in **'biergebied'** *lagen en niet in 'wijngebied'. We nemen aan dat deze eigenlijke bierwonderen, dan maar door de kerk 'vertaald' werden tot wijnwonderen omdat Jezus op zijn laatste avondmaal volgens de kerk geen bier maar wijn dronk en zo alles beter paste in de kerkelijke strijd tegen de heidense biergoden.*
Dit nam immers allemaal niet weg dat de pachters van de abdijhoeven op de verschillende domeinen van de Sint Bertinsabdij verplicht waren heel wat mout te leveren.

Het overlijden van de Heilige Bertinus in een 'geur van heiligheid' – Simon Marmion

Walbert, de graaf van Arke, die foor te huwen met Regentrude, heer van Poperinge werd, staat hier in Poperinge afgebeeld in de 'trouwzaal' van het stadhuis. Het beeld is gemaakt door **Lucien Degeus.** *De kunstenaar boetseerde het beeld naar het beeld dat men toen had van een Frankische heer. De mantel of 'sagum' sluit met een typische Frankische gesp. Hij draagt deze op zijn rode tunica. Verder draagt hij ook een typische 'halve' broek met beenwikkels en halve laarzen.*

Lucien heeft Walbert ook de 'schenkingsakte' in zijn handen gegeven.
We gaan deze hier eens overnemen:
' Ego Walbertus – comes aracensus – pupurningam villam – tradidi in Manus Bertini abbatus monasterii sithiensis quod est in honore sancti petri et sancti pauli apostolorum constructum – DCLXVI'

Waar Lucien dit gehaald heeft, is mij volstrekt onduidelijk.
Wat verder opvalt is het grote zwaard dat Walbert bij zich heeft. Het is duidelijk een slagzwaard – een zwaard van een beul – of een gerechtszwaard dat men gebruikte om mensen te onthoofden. Dit zal er wel op wijzen dat hij de 'gerechtelijke' macht over het Poperinge had.

De graaf van Arke, Walbertus en zijn vrouw; Regentrude, te paard, geven de rechten en de 'halm' van Poperingahem aan de abdij van St. Bertin te St. Omaars. Dit is een scène uit de jaarlijkse Mariaprocessie, waarbij ook de vroege legendarische geschiedenis van de stad herkauwd wordt.

Dat de akte van Walbert, niet meer de 'originele' is, is duidelijk. We kennen ze alleen van uit de 'cartulaire van Folcquin' , één van de paters van de abdij. Hij schijnt de neef geweest te zijn van de bisschop van Terwaan, met dezelfde naam. Het is deze bisschop die in een visioen zag dat de abdij van Sithiu door de Noormannen zou vernield worden, wat in 845 gebeurde, en die daarom het lichaam van Sint-Bertinus liet ontgraven en op een geheime plaats bewaren. Hoewel deze ontgraving geheim was, gebeurden, volgens de legende, toch verschillende mirakels.

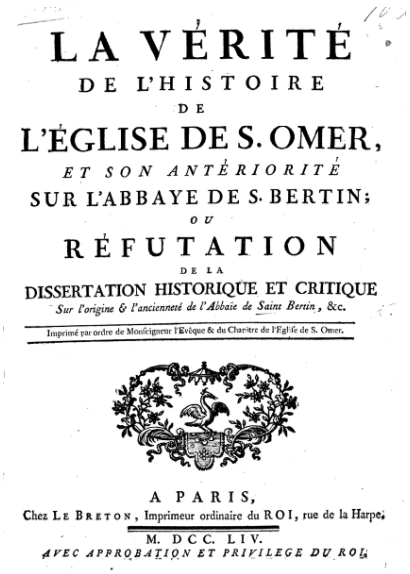
LA VÉRITÉ
DE L'HISTOIRE
DE
L'ÉGLISE DE S. OMER,
ET SON ANTÉRIORITÉ
SUR L'ABBAYE DE S. BERTIN;
OU
RÉFUTATION
DE LA
DISSERTATION HISTORIQUE ET CRITIQUE
Sur l'origine & l'ancienneté de l'Abbaie de Saint Bertin, &c.
Imprimé par ordre de Monseigneur l'Evêque & du Chapitre de l'Eglise de S. Omer.
A PARIS,
Chez LE BRETON, Imprimeur ordinaire du ROI, rue de la Harpe.
M. DCC. LIV.
AVEC APPROBATION ET PRIVILEGE DU ROI.

Folquin, de schrijvende pater, was geboren in Lotharingen en was de zoon van Folquin en Thiédale. Zijn overgrootvader Jérome was de oom van de heilige Sint Adalard, de abt van Corbie, de man die hop in zijn abdij kweekte.
In het jaar 948 brachten zijn ouders hem zelf naar de abdij, hij zou aldaar rond het jaar 975 sterven. Zijn 'cartulaire' werd rond 961 opgesteld.

In 'la vérité de l'histoire de l'église de S. Omer … ' van Louis de Bonnaire en Louis Lemeraud – uit 1754 – werd voorop gesteld dat deze akten 'vals' waren.
De schrijvers stellen het volgende:
Het derde voorbeeld tenslotte, is te vinden in 'Iperius'[1] zelf, of tenminste zoals deze gedrukt werd. Iperius spreekt over de schenking van Walbert als 'magnam haereditatis fuae partem Deo & Beato obtulit Bertino Arkensem scilicet villam.

De historici van de abdij, hebben ons in verband met graaf Walbert de meest ridicule fabel wijs gemaakt. Iperius beseft dit en spreekt dan ook over deze schenking met de term 'obtulit', wat slechts zoveel betekend als 'schenking' en niet als een 'reële donatie'. Laat ons daarbij voegen dat Molan, een van de ernstigste copiïsten, deze term alleen gebruikt om de 'doantie' van Adroald aan sint Bertinus te beschvijven. Hij gaf Sithiu, - zegt hij – aan God en aan de Heilige Petrus' en voor het gebruik ervan van een klooster, in usum Monasterii obtulit.

Hoe men het ook draait. Of Walbert nu al dan niet Arke en daarbij het domein Poperinge aan het God of aan het klooster van Sithiu gaf, de realiteit kwam er toch op neer dat de elkaar opvolgende abten van de Sint-Bertinusabdij, ook heer van Poperinge waren. Door de lijst van de abten over te nemen, kunnen we zo gemakkelijk ook de 'Heren van Poperinge' opsommen.

[1] Iperious – 58ste Abt van Sint Bertinsabdij - 1365 – 1383

De afscheidsdronk van Walbert, graaf van Arcke -

Poperinghe, appelée primitivement *Pupurningahem*, *Poperingahem* et *Poperinghem*, passa, sous les Mérovingiens, avec un territoire étendu, à l'abbaye de St-Bertin à Saint-Omer (658 ou 668), alors qu'un comte Walbert, de la maison royale, céda à ce couvent Arkes (*villa Arcarum*), à laquelle doit avoir appartenu Poperinghe (2).

We keren nog eens terug naar de legende van Walbert.
In zijn boek 'Notices historicque sur la ville de Poperinghe' schrijft Altmeyer dat Poperinge, oorspronkelijk Pupurningahem, Poperingahem of Poperinghem, genoemd werd, en onder de Merovingers aan de abdij van Sint Bertin te Sint-Omaars, in 658 of 668, gegeven werd door de graaf Walbert, lid van het koninklijk huis. Poperinge behoorde toen aan Arkes, of villa Arcarum. Walbert gaf niet alleen Poperinge aan de abdij, maar ook de graaftitel en alle heerlijke rechten.

Zoals we zagen, vertelt de legende, dat Walbert heel regelmatig op gezoek ging bij Bertinus en telkens wanneer hij vertrok **de vaderlijke zegen** van Bertinus vroeg om beschut door de heer, zijn reis te ondernemen.
Dan kreeg hij **een afscheidsdronk** van Bertinus, en kon de graaf met gerust gemoed vertrekken.
Nu gebeurde het dat Walbert, deze zegen en zijn dronk, omwille van zijn haast, vergeten had te vragen en hij vertrok op te paard met zin gevolg.
Hij werd onderweg overvallen door struikrovers en bleef, ter aarde, voor dood liggen. Zijn knecht besefte de vergetelheid van Walbert en keerde terug naar de abdij om daar de steun van Bertinus te vragen. Deze liet zijn knecht, Dodo, uit de bijna lege wijnton, een laatste restje wijn halen en daarmee vertrok de knecht naar zijn meester. Nog maar pas had Walbert van deze wijn gedronken, of hij genas op wonderlijke wijze. Dat was de reden waarom hij al zijn bezittingen aan de abdij schonk, uit dankbaarheid voor zijn leven.

Illustratie uit een manuscript van de abdij Sint-Bertin: Bertinus en Audemarus.

Het is niet moeilijk om in dit mirakelverhaal, eerst het heidense gebruik van de afscheidsdronk te zien, die oorspronkelijk met bier was, maar nu door de christelijke invloed, 'miraculeus' in wijn veranderd was.
Ook voor Poperinge bracht de kerstening belangrijke veranderingen mee.

Het bootje van Sint-Bertinus

Het bootje waarin Sint-Bertinus naar de plaats van zijn nieuw klooster vaart, wordt het attribuut van deze heilige.
Op de schilderij van Simon Marmion zien we het bootje varen over de Aa.

Op de poort van het Sint-Bertinusklooster[2] zien we een kleiner bootje, weliswaar van het zelfde **platbodemmodel.**
Hier is Sint-Bertinus slechts vergezeld van één medegezel, waarschijnlijk zijn trouwe 'knecht' Dodo.
Deze bootjes varen nog op de Aa en zijn nog steeds terug te vinden in Clarimarais. Eertijds werden ze, zoals we terugvonden in verschillende teksten in de 17de eeuw in het Poperings stadsarchief, **'koggen'** genoemd. En deze naamgeving zal waarschijnlijk aan de basis liggen van het feit dat op verschillende beelden van de heilige Bertinus, hij afgebeeld staat met een zeewaardige kogge. De middeleeuwse schepen die over de zeeën voeren werden immers ook 'koggen' genoemd.

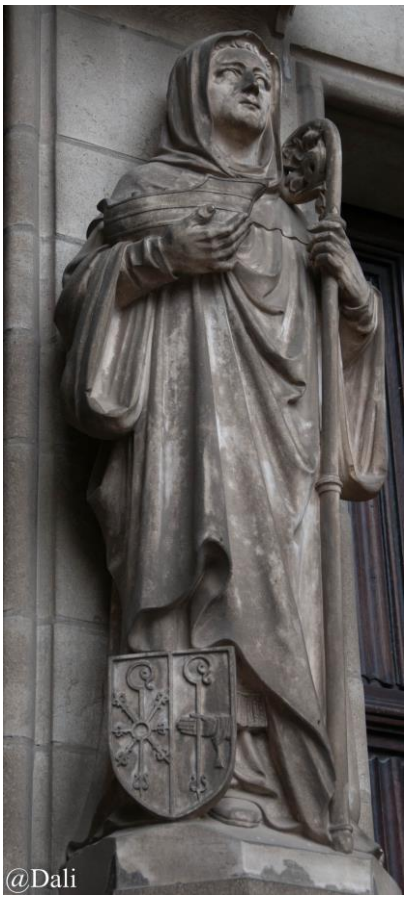

Het model boot dat Sint-Bertinus aan de ingang van de Sint-Bertinuskerk te Poperinge vasthoudt, twijfelt nog, en zit tussen de twee modellen in.

Het model boot dat Sint-Bertinus op het icoon binnen in de kerk vasthoudt is echter een duidelijk zeekogge met een verhoogde

[2] Museu de Belles Arts de Dijon

achtersteven, een model schip dat nooit op de binnenwateren heeft gevaren. Het icoon komt van het huidige Sint-Lodewijkcollege te Brugge. Dit staat momenteel op de plaats waar de abdij van Sint-Bertinus eertijds een refugehuis had.

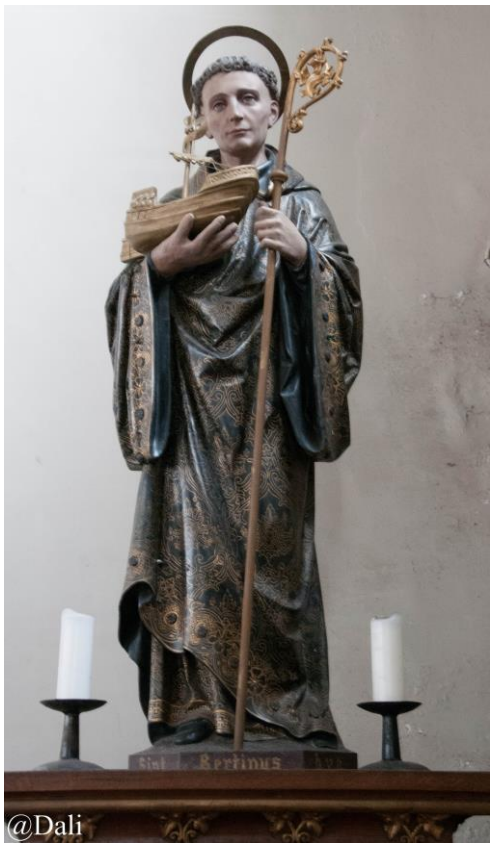

Het tweede beeld van Sint-Bertinus dat binnen de Sint-Bertinuskerk van Poperinge staat is een apart verhaal.
Het scheepje is duidelijk een zeekogge met een voor- en achtersteven.
Het beeld had jarenlang op de zolder van de kerk gestaan, tot dat mijn zus Mia Vandermarliere het meebracht naar me thuis, waar mijn moeder het beeld onder handen genomen heeft.
Ze heeft waar een stukken kalk van het beeld af waren, dit hersteld en het beeld deels terug geschilderd. Eén keer aan het bootje gekomen, vond ze het maar niks dat het bootje er zo armtierig uitzag. Volgens haar, was de mast afgebroken en ze heeft er dus maar een nieuw opgezet, waardoor Bertinus hier dus pronkt met een volwaardige, zeewaardige kogge. Mijn moeder bedoelde het goed en ze wilde Sint-Bertinus wat allure geven en nog tot haar verdediging, wil ik even opmerken, dat niemand haar op haar ‘historische fout’ ooit gewezen heeft.

Op het huidige retabel van het Sint-Bertinusaltaar te Poperinge vinden we een eigenaardige compositie.

Zoals we kunnen zien wordt links de scène afgebeeld waarbij Sint-Bertinus, samen met Dodo de Aa afvaren om te stranden op het eiland Sithiu, het huidige Sint-Omaars. Het schip voldoet echter volledig niet aan de nodige vereisten. Het is een zeekogge met mast en zeilen en de kunstenaar heeft zelf moeite gedaan om touwladders af te beelden. Daardoor kloppen de verhoudingen tussen de boot en de twee personen nog minder. Het rechts beeld is een scène waarbij Sint-Bertinus de heidenen, precies voornamelijk vrouwen en kinderen, tracht te bekeren.
In het midden staat de heilige afgebeeld met een duidelijke zeekogge in zijn hand; een schip met voor en achtersteven maar de mast en de betuiging is verdwenen. Blijkbaar heeft de kunstenaar ook hier getwijfeld hoe hij zijn boot moest afbeelden.
Was hij niet op de hoogte van de achterliggende legende?

De ‘valse’ Bertinus
In de Sint-Bertinuskerk te Poperinge staat ook nog het beeld hiernaast. Hoewel er als bijschrift ‘H. Bertinus, patroon van Poperinge, Bid voor ons’ staat, is dit duidelijk geen Sint Bertinus. In de kerkgids staat er vermeld dat dit waarschijnlijk Sint Augustinus van Hippo is, een heilige die vereerd werd in het vroeger Sint Brigidaklooster in de bossen van Westvleteren.
Vandaar zijn er ten andere nog verschillende andere beelden uit de kerk afkomstig.

De poort uit het Sint-Bertinusklooster te Sint-Omaars, zoals ze bewaard wordt in het Museum voor Schone Kunsten te Dijon.

Terwijl rechts de legende van Sint-Bertinus afgebeeld wordt, zien we op het linkse paneel de herontdekking van de doodskist van de heilige in twee scènes afgebeeld.

SCĒI BERĒMI · ABB.

De prachtige zilveren reliekhouders met beentjes van de heilige Bertinus – eertijds als geschenk gekregen van de abdij van Sint Omaars. Deze kostbaarheden worden bewaard in de Sint Bertinuskerk te Popeirnge. Foto genomen op de Open Kerkendag van 2 juli 2018 – met dank aan alle medewerkers.